

KRIVIČNA DELA MALOLETNIKA U VEZI SA DROGOM – PREVENCIJA I SUZBIJANJE

Dr Ivana STEVANOVIĆ*
Olivera ZEČEVIĆ*

Autorke su u radu ukazale da prevencija maloletničke delinkvencije predstavlja ključni deo prevencije kriminaliteta u društvu, kao i na složenost problema vršenja krivičnih dela od strane maloletnika u vezi sa drogom. Fokus analize je bio na prevenciji i suzbijanju krivičnih dela maloletnika u vezi sa drogom i mestu i ulozi policije imajući u vidu činjenicu da su ova krivična dela, kao i dela povezana sa drogom poslednjih godina u značajnom porastu.

KLJUČNE REČI: prevencija / suzbijanje / krivična dela povezana sa drogom / maloletnici

UVOD

Prevencija i suzbijanje delikata u vezi sa opojnim drogama predstavlja važan segment prevencije i suzbijanja maloletničkog prestupništva u svakom društvu. I najnoviji strateški dokument od značaja za ovu oblast u Republici Srbiji poput: "Strategije o spečavanju zloupotrebe droga za period 2014-2021. godine"¹ posebnu pažnju posvećuje mladima i sprečavanju zloupotrebe opojnih droga. Pozivajući se na nju, Vlada Republike Srbije je 6. jula 2018. godine donela i Odluku o obrazovanju Komisije za borbu protiv narkomanije u školama² čiji je zadatak "priprema programa u cilju sprovođenja aktivnosti o štetnosti upotrebe narkotika".

Imajući navedeno u vidu, uspeh u prevenciji i suzbijanju delikata mladih u vezi sa drogom, koji prema zvaničnim statističkim podacima i podacima Ministarstva unutrašnjih poslova poslednjih godina beleže značajan porast, moguć je samo ako država ima sveobuhvatan preventivni plan koji je zasnovan na detaljnoj anlizi problema uz jasno definisane odgovornosti ovlašćenih organa, kao i mehanizame koji omogućuju saradnju na nivou države u celosti, regionalnom i lokalnom nivou, uz uključivanje privatnog i civilnog sektora. Nažalost, u ovoj oblasti, i pored donetih brojnih strateških

* Viši naučni saradnik i direktorka Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja. E-mail: ivanacpd@gmail.com

* Pukovnik policije, šef Odseka za suzbijanje i prevenciju maloletničke delinkvencije UKP MUP RS. E-mail: olivera.zecevic@mup.gov.rs

¹ "Strategija o sprečavanju zloupotrebe opojnih droga", Službeni glasnik RS, br. 1/2015.

² "Odluku o obrazovanju Komisije za borbu protiv narkomanije u školama", Službeni glasnik RS, br. 52/2018 i 59/2018.

dokumenata, predstoje dalje aktivnosti koje moraju da budu kontinuirane i sinhronizovane, prevashodno na nivou lokalne zajednice, i da u potpunosti uvažavaju potrebe onih zbog kojih se i predviđaju. U ovom radu autori su se opredelili da prikažu pojedine preventivne programe koje realizuje Ministarstvo unutrašnjih poslova, a tiču se preventivnih aktivnosti ministarstva u odnosu na delikte mladih u vezi sa drogom, ukažu na uvećanje broja učinjenih krivičnih dela u vezi sa drogom od strane maloletnika i značaju hitnog reagovanja svih segmenata društva na ovu pojavu.

1. MALOLETNIČKI KRIMINALITET I KRIVIČNA DELA PROTIV ZDRAVLJA LJUDI UČINJENA OD STRANE MALOLETNIKA (ČL. 246, 246A, 247. KRIVIČNOG ZAKONIKA)

U javnosti, kako u laičkoj, stručnoj i naučnoj, u Srbiji, široko je rasprostranjeno uverenje o stalnom porastu i sve težim posledicama maloletničkog prestupništva. Ovakvo uverenje u velikoj meri je kreirano i pod uticajem medija koji ne retko iznose na dokazima neutemeljene podatke (Nikolić Ristanović, V. (2014): str. 239-240). Imajući navedeno u vidu, smatrali smo za neophodno da i u ovom radu ukažemo na zvanične statističke podatke Republičkog zavoda za statistiku (RZS) i Ministarstva unutrašnjih poslova, u osnovi potpuno svesni ograničenosti pravosudnih i policijskih statistika, ali smatrajući ih bitnim za praćenje rada pojedinih organa, odnosno koncipiranje mera društvenog reagovanja (represivnog, ali i preventivnog) i promovisanje nekih budućih rešenja u delu koje su prevashodno predmet analize ovog rada (Stevanović, I. (2012): str. 49-65).

Sredinom jula meseca 2019. godine, Republički zavod za statistiku objavio je podatke - Bilten o *maloletnim* učiniocima krivičnih dela (*u nastavku*: Bilten)³ kao i Bilten o *punoletnim* učiniocima krivičnih dela⁴, oba za 2018. godinu, u okviru kojih su, pored detaljne analize prijave, optuženja i osuda za navedenu godinu, dostupni i opšti podaci o kretanju kriminaliteta u periodu od 2009. do 2018. godine (desetogodišnji presek).

1.1. Prijavljena krivična dela maloletnika

U posmatranom desetogodišnjem periodu (od 2009. do 2018. godine), prosečno učešće maloletnika u ukupnoj strukturi prijavljenih krivičnih dela iznosi 3.74% (3.564 prijavljenih dela) pri čemu je u poslednje posmatranoj godini zabeleženo minimalno učešće od 2.87% (2.744 prijavljenih dela). Ukoliko se prijavljena krivična dela maloletnika posmatraju nezavisno od kriminaliteta punoletnih lica, najveći broj prijave je zabeležen u 2011. godini (4.323 prijavljenih dela), a najmanji broj u 2018. godini. Detaljan prikaz po godinama i procentualno učešće maloletnika u ukupnoj strukturi dela u periodu od 2009. do 2018. godine, dat je u Tabeli 1.

³ Republički zavod za statistiku (2019) *Bilten: maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2018 - prijave, optuženja i osude*. Beograd: Republički zavod za statistiku.

⁴ Republički zavod za statistiku (2019) *Bilten: punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2018 - prijave, optuženja i osude*. Beograd: Republički zavod za statistiku.

Tabela 1. Prijavljena krivična dela u periodu od 2009. do 2018. godine.

PRIJAVE				
Godina	Punoletni	Maloletni	Ukupno	Maloletni % učešće
2009	100026	3497	103523	3.38
2010	74279	3747	78026	4.80
2011	88207	4323	92530	4.67
2012	92879	3913	96792	4.04
2013	91411	3844	95255	4.04
2014	92600	3110	95710	3.25
2015	108759	3355	112114	2.99
2016	96237	3643	99880	3.65
2017	90348	3465	93813	3.69
2018	92874	2744	95618	2.87
PROSEK	92762	3564.1	96326.1	3.74

Na osnovu dostupnih podataka, a u odnosu na višegodišnji prosek (3.564) primetne su oscilacije u broju prijavljenih krivičnih dela koja vrše maloletna lica. Kao što se može videti na Tabeli 1, u periodu od 2010. zaključno sa 2013. godinom, taj broj je bio iznad prosečnih vrednosti, da bi od 2014. godine bio zabeležen pad, pri čemu se jedino u 2016. godini ponovo beleži blagi porast (3.643) da bi u 2017. a naročito u 2018. godini ta brojka bila znatno ispod proseka (primera radi, u 2018. godini je za 20.8% prijavljeno manje dela u odnosu na 2017. godinu, odnosno 23% manje u odnosu na desetogodišnji prosek).⁵

Ukoliko bi se sagladale stope što je i najrelevantnije, odnosno broj prijavljenih krivičnih dela maloletnika na 100.000 stanovnika, desetogodišnji prosek iznosi 51, dok je u poslednje posmatranoj - 2018. godini stopa iznosila 39 (sa druge strane, prosečna stopa prijavljenih dela punoletnih lica, u datom periodu iznosi 1.328). Na osnovu navedenog i prema ovoj vrsti pokazatelja, kriminalitet maloletnika nije u porastu, nego naprotiv beleži pad i u potpunom je nesaglaslju sa onim što objavljuju pojedini mediji o njegovom drastičnom povećanju.⁶

Inače u kriminologiji se jasno ukazuje da apsolutne brojke koje sadrže pravosudne statistike, same po sebi ne znače mnogo. Na osnovu apsolutnih pokazatelja, moguće je, njihovim dovodenjem u vezu sa drugim podacima, utvrditi njihove odnose (izražene relativnim brojevima). Iz tog razloga, kvota kriminaliteta (tzv. stope) daju nam mnogo značajnije podatke o određenoj kriminalnoj pojavi stavovi su brojnih teoretičara (Ignjatović, Đ. (2013): str. 83-88) i posebno treba na njima insistirati kada se navedeni statistički podaci predstavljaju u medijima, bilo od strane policije, bilo od strane pravosudnih organa i drugih predstavnika stručne i naučne javnosti.

Učešće maloletnica u ukupnom broju prijavljenih lica u posmatranom periodu iznosi 10.8%. Taj podatak je sličan i kod punoletnih lica, odnosno osobe ženskog pola sa 10.2% učestvuju u ukupnoj strukturi prijavljenog kriminaliteta. Rodna disproporcija u skladu je

⁵ Tako su npr. u javnosti početkom 2020. godine, izneti suprotni stavovi u dnevnom listu "Politika", da je "broj krivičnih dela koja čine maloletnici, drastično povećan pre nekoliko godina, a u poslednje tri, zadržan je isti visok nivo" (Izvor: <http://www.politika.rs/sr/clanak/446755/Zakon-ne-moze-nista-mladima-od-14-godina>, pristupljeno: 27.6.2020. godine), što nažalost pokazuje da u našim medijima i dalje zastupljen koncept koji kriminologija prepoznaje kao koncept "moralne panike".

⁶ Početkom 2020. godine, pojavili su se i napisi da je "broj krivičnih dela koja čine maloletnici, drastično povećan pre nekoliko godina, a u poslednje tri zadržan je isti visok nivo". Izvor: <http://www.politika.rs/sr/clanak/446755/Zakon-ne-moze-nista-mladima-od-14-godina>, pristupljeno: 26.6.2020. godine.

sa statistikama u drugim zemljama, a studije pokazuju da razlika u vrsti delikata između momaka i devojaka postaje izraženija u korist muške populacije za teže prestupe i prestupe sa elementima nasilja (Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2001): str. 355-375). Neka istraživanja pokazuju i da se distribucija roda kreće u obrnutom smeru kada su u pitanju nenasilni prestupi poput prostitucije Gaarder, E., Belknap. J. (2002): str. 481–517) i bežanja od kuće (Chesney-Lind M, Shelden R. (1992).

Kada je reč o teritorijalnoj distribuciji, primetna je znatna razlika između maloletnih i punoletnih učinioa krivičnih dela. Prema sistematici koja je primenjena u *Biltenu*, distribucija prijavljenog kriminaliteta sagledava se kroz sledeću podelu: *sever* (obuhvata grad Beograd i Vojvodinu) i *jug* (sa jedne strane obuhvata Šumadiju i zapadnu Srbiju, a sa druge južnu i istočnu Srbiju). Posmatrajući ove kriterijume, u statističkoj jedinici sever, zabeleženo je učešće od 31.7% (u Beogradu 5.6%, a u Vojvodini 26.1%) dok je u statističkoj jedinici jug zabeleženo učešće od 68.3% (Šumadija i zapadna Srbija 28.5%, južna i istočna Srbija 39.8%) i buduća kriminološka istraživanja trebalo bi da objasne zašto je stopa prijavljenog kriminaliteta maloletnika znatno niža na severu u odnosu na jug (Ignjatović, Đ. (2015): str. 19-38). Sa druge strane, kod punoletnih lica, postoji relativna ujednačenost između dve osnovne statističke jedinice sever (52%) i jug (48%).

1.2. Vrste krivična dela i prijavljeni maloletnici

Struktura prijavljenih krivičnih dela maloletnika za 2018. godinu potvrđuje da oni u Srbiji najčešće budu prijavljeni za krivična dela protiv imovine (48%). Iako krivična dela protiv imovine i dalje imaju primat, primetno je da je u odnosu na neke ranije periode taj procenat ipak smanjen, što ne bi bio problem da ujedno nije uvećan broj prijavljenih krivičnih dela protiv života i tela (16.5%). Na trećem mestu u strukturi dela se nalaze krivična dela iz grupe krivičnih dela protiv javnog reda i mira i pravnog saobraćaja (12.8%), potom krivična dela protiv zdravlja ljudi (8.2%) i na petom mestu krivična dela protiv sloboda i prava čoveka i građanina (4.7%). Učešće krivičnih dela iz preostalih grupa krivičnih dela je neznatno Vujičić, N. (2020): str. 84).

Nažalost i ono što potvrđuje zvanična statistika, kao i rezultati pojedinih istraživanja, evidentiran je porast broja dela u vezi sa drogama, što je indikativno i zaslužuje pažnju (Jovanović, S., Sofrenović, V., Marković, Lj. (2020): str. 261-278). O promeni strukture maloletničkog kriminaliteta i porasta udela krivičnih dela sa elementima nasilja govore podaci i ranije sprovedenih istraživanja (Ignjatović, Đ. (2015): str. 23; Simeunović-Patić, B. (2009), a istraživanje maloletnih učinilaca prekršaja sa elementima nasilja takođe govori o značaju (zlo)upotrebe psihoaktivnih supstanci kod ove kategorije delinkvenata (Jovanović, Pašalić, 2015: 221). Tokom 2018. godine najveći broj podnetih krivičnih prijavi, prema zvaničnim statističkim podacima, u odnosu na broj učinjenih krivičnih dela u vezi sa drogom, beležimo za krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga. Tačnije, podnešeno je 160 krivičnih prijavi, a potom, po svojoj učestalosti, sledi krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga sa 56 podnetih krivičnih prijavi prema maloletnicima.

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije krivična dela u vezi sa opojnom drogom učinjena od strane maloletnika čine 4%, u ukupnom broju svih prijavljenih lica zbog krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, dok su oko 7% zastupljeni među prijavljenima za neovlašćeno držanje opojne droge. Broj prijavljenih krivičnih dela maloletnika u ovoj oblasti godinama se kretao oko 350, međutim od 2017. godine je u porastu, tako da je učešće ovih dela u maloletničkom kriminalu povećano sa 6% na 13%. U 2019. godini prema podacima

policije maloletnici su učinili 794 krivičnih dela u vezi sa drogom,⁷ gde se maloletnici najčešće zatiču sa manjom količinom droge za sopstvene potrebe - što čini oko 82% od ukupnog broja krivičnih dela u vezi sa opojnom drogom izvršenih od strane maloletnika (Videti Tabelu 2.). U pogledu vrste droge najčešće se radi o marihuani i to u preko 90% slučajeva.

Najveći broj krivičnih dela u vezi sa opojnom drogom gde su maloletnici identifikovani kao učinioci, registrovan je na području Beograda (47%), kao i Novog Sada (11%). Pored toga, može se izdvojiti Niš (sa 3,7% ovih dela), Kraljevo (3,6%) i Pančevo (3%). Inače, poslednjih godina, kao rezultat policijskog rada na suzbijanju ove vrste delikata, ali i konstantnog proširenja liste psihoaktivnih kontrolisanih supstanci (sa poslednjim dopunama iz 2019. godine - 429 psihoaktivnih kontrolisanih supstanci), evidentira se veći broj prijavljenih krivičnih dela i lica.

Tabela 2. Krivična dela maloletnika u vezi sa opojnim drogama (distribucija po godina)

	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Ukupan broj krivičnih dela maloletnika u vezi sa opojnom drogom	342	333	280	358	370	356	350	567	767	794

Takođe, prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova na teritoriji Republike Srbije u 2019. godini, evidentirano je ukupno 11.021 krivično delo u vezi sa opojnom drogom (čl. 246, čl. 246a i čl. 247. Krivičnog zakonika), od kojih su 794 krivična dela izvršena od strane maloletnika što iznosi 7,2 %. Zbog izvršenja krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga u 2019. godini prijavljeno je 97 maloletnika, od čega je 90 (92,7%) muškog i sedam (7,3%) ženskog pola. Evidentirano je i 25 punoletnih lica u svojstvu saizvršioaca koji su zajedno sa maloletnicima učestvovali u izvršenju ovog krivičnog dela (Videti podatke iz Tabele 3. i 4).

Tabela 3. Podaci prema broju prijavljenih maloletnika

	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Maloletnici prijavljeni za krivično delo Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga	89	69	52	62	52	43	53	79	97	93
Maloletnici prijavljeni za krivično delo Neovlašćeno držanje opojnih droga	227	237	216	275	298	295	283	455	620	643

Tabela 4. Ukupan broj prijavljenih lica

Ukupan broj prijavljenih lica	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Za krivično delo Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga	2.179	1.766	1.542	1.749	1.475	1.381	1.560	1.676	1.794	1.960
Za krivično delo Neovlašćeno držanje opojnih droga	3.354	3.202	3.111	3.798	4.660	4.225	5.289	6.513	8.106	8.789

Teritorijalno posmatrano, najveći broj ovog krivičnog dela izvršen je na području Policijske uprave za grad Beograd 38 ili (41%), Policijske uprave Novi Sad devet ili (10%), Policijske uprave Niš pet ili (5,5%) i Policijske uprave Leskovac, Policijske uprave

⁷ Inače ovakav trend porasta prisutan je i kod punoletnih izvršilaca ovog vida kriminaliteta.

Kruševac, Policijske uprave Zrenjanin i Policijske uprave Kraljevo po četiri ili (4,4%). Ostale policijske uprave učestvuju sa manje od po 3%.

Prema mestu izvršenja dela, utvrđeno je, da je prilikom pregleda maloletnih lica na ulici pronađena i oduzeta opojna droga u 63 ili (69,2%) slučaja, nakon pretresa stana i drugih prostorija u 19 ili (20,8%) slučajeva, u krugu škole sedam ili (7,7%) slučajeva i dva ili (2,2%) slučaja u automobilu.

U pogledu vrste droge koja je pronađena i privremeno oduzete najzastupljenija je bila „Marihuana“ - 74, zatim „Amfetamin“ - 13, „Ekstazi“ - 7, „Heroin“ - 4 i „Kokain“ - 3. Pored opojnih droga, prilikom pregleda i pretresa pronađeno je i oduzeto 10 vagica za precizno merenje, 3 noža, 1 pištolj i drobilica, kao i novac i mobilni telefoni.

U najvećem broju slučajeva maloletnici koji su evidentirani kao izvršioци krivičnog dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga u navedenoj godini nisu registrovani kao izvršioци drugih krivičnih dela, dok je manji broj njih, i u ranijem periodu najčešće vršio delikte u vezi sa drogom, imovinske delikte, krivična dela protiv braka i porodice, kao i protiv života i tela.

Ako posmatramo starosnu strukturu zapaža se da najveći broj krivičnih dela u vezi sa drogom čine stariji maloletnici, tako je njih 55 u 2009. godini evidentirano od strane policije što čini 55,6%, ali zabrinjava podatak da već na uzrastu od 15 do 16 godine oni počinju da se često pojavljuju kao učinioci ovog oblika kriminaliteta, o tome svedoče podaci iz Tabele 5.

Tabela 5. Maloletnici prema godištu i uzrastu prijavljeni zbog izvršenja krivičnog dela Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga

Godište/Uzrast	Broj maloletnika	% učešće
2003 (15-16 godina)	31	31,9%
2002 (16-17 godina)	30	30,9%
2001 (17-18 godina)	25	24,7%
2004 (14-15 godina)	9	9,3%
2005 (14 godina)	2	2,1%
Ukupno	29297	/

2. PREVENCIJA MALOLETNIČKOG PRESTUPNIŠTVA

Komitet za prava deteta, nadzorno telo za praćenje primene *Konvencije o pravima deteta*,⁸ želeći posebno da ohrabri države ugovornice da usvoje i sprovede sveobuhvatnu politiku za sprečavanje i tretiranje maloletničkog prestupništva na bazi i u skladu sa *Konvencijom o pravima deteta* doneo je Opšti Komentar broj 10: "Prava dece u maloletničkom pravosuđu" (u daljem tekstu: Opšti komentar br. 10).⁹ Ciljevi donošenja Opšteg Komentara br. 10 ogledaju se u: davanju smernica i preporuka državama članicama u pogledu sadržaja sveobuhvatne politike u oblasti maloletničkog pravosuđa, sa posebnim naglaskom na prevenciju maloletničke delinkvencije, uvođenju alternativnih mera koje obezbeđuju da se pitanje maloletničke delinkvencije rešava bez primene sudskog postupka, kao i prilikom tumačenja i primene svih ostalih odredbi sadržanih u članovima 37 i 40 Konvencije o pravima deteta, i u podsticanju država da u

⁸ *Konvencija o pravima deteta*, "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 15/90.

⁹ *Opšti Komentar* br. 10: „Prava dece u maloletničkom pravosuđu“, usvojen od Komiteta za prava deteta 25. aprila 2007. godine na 44 sednici (CRC/C/GC/10).

svoje nacionalne sisteme maloletničkog pravosuđa uključe novousvojene međunarodne standarde (Vučković Šahović, N. Doek, J. Zermatten, J. (2012): str. 303-309).

Imajući navedeno u vidu, Komitet za prava deteta u Opštem Komentaru br. 10 utvrđuje set osnovnih principa za postupanje koje treba prilagoditi deci¹⁰ u sukobu sa zakonom: "Postupanje na način koji uvažava osećanje dostojanstva i vrednosti deteta; Postupanje koje kod deteta jača poštovanje prava čoveka i sloboda drugih. U tom smislu u okviru sistema maloletničkog pravosuđa, postupanje sa decom i njihovo vaspitanje treba da bude usmereno na razvoj poštovanja ljudskih prava i sloboda, kao i Poštovanje i primenu garancija za pošteno suđenje o čemu govori član 40 (2) *Konvencije o pravima deteta*.¹¹

Imajući navedeno u vidu potpuno je logično da prevencija maloletničke delinkvencije mora imati ključnu ulogu u oblasti reakcije na društveno neprihvatljiva ponašanja dece i mladih i u tom smislu daleko je bolje razvijati sisteme koji podstiču zdrav razvoj dece čime se smanjuje broj one dece koja dođu u sukob sa zakonom. Ako prevenciju maloletničke delinkvencije posmatramo kao ključni deo prevencije kriminaliteta uopšte u svakom društvu, njeno uspešno sprečavanje zahteva napore čitavog društva i razvijene službe i programe za društveno reagovanje na maloletničko prestupništvo. Sveobuhvatni preventivni planovi treba da budu ustanovljeni na svim nivoima vlasti i važno je da sadrže:

- Detaljnu analizu problema i liste programa, službi, ustanova i raspoloživih sredstava;
- Jasno definisane odgovornosti ovlašćenih organa, institucija i predstavnika angažovanih na preventivnim funkcijama;
- Ustanovljene mehanizme za odgovarajuću koordinaciju preventivnih aktivnosti između državnih organa i civilnog sektora (udruženja građana);
- Mehanizme za interdisciplinarnu saradnju, između državnih, regionalnih i lokalnih vlasti, sa uključivanjem privatnog sektora;
- Uključivanje specijalizovanog osoblja na svim nivoima;
- Učešće mladih u programima za prevenciju maloletničke delinkvencije.¹²

Iskustva pojedinih država pokazuju da se uvažavanjem navedenih principa može efikasno smanjiti broj dece u sukobu sa zakonom, prevashodno na način što će se ojačati sistemi zaštite i kvalitet života dece od ranog detinjstva do adolescencije. Pomenuti sveobuhvatni planovi, koji uključuju porodicu, društvo, vršnjake, škole,

¹⁰ Prema članu 1. *Konvencije o pravima deteta* pod pojmom "dete" podrazumeva se osoba do navršene 18 godine, a u skladu sa: "...da je, dete ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina života, ako se, na osnovu zakona koji se odnosi na dete, punoletstvo ne stiče ranije". Važeći Krivični zakonik Republike Srbije u članu 112. stav 8. navodi da se detetom smatra lice koje nije navršilo 14 godina. Pored toga, u članu 112. stav 9. istaknuto je da se maloletnikom smatra lice koje je navršilo 14 godina, a nije navršilo 18 godina, dok je u članu 112. stav 10. navedeno da se maloletnim licem smatra lice koje nije navršilo 18 godina. Dakle, pojam maloletnog lica iz člana 112. stav 10. Krivičnog zakonika praktično odgovara pojmu deteta iz člana 1. *Konvencije o pravima deteta*. Ali, položaj deteta i položaj maloletnog lica koje je navršilo 14 godina života u našem krivičnom pravu značajnu se razlikuju, budući da dete nije krivičnopravno odgovorno, dok lice koje je navršilo 14 godina života krivičnopravno i prekršajno može odgovarati za učinjena krivična dela i prekršaje.

¹¹ Paragraf 40-67. Opšti Komentar Komiteta za prava deteta, broj 10.

¹² Videti šire: *Smernice za prevenciju maloletničke delinkvencije (Rijadske smernice)* usvojene rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 45/112 od 14. decembra 1990. godine (A/Rezol/45/112, 14. decembar 1990)

stručnu obuku, moraju biti zasnovani na politiku prevencije koja omogućava uspešnu socijalizaciju i integraciju sve dece i mladih, posebno kroz porodicu, zajednicu, grupu vršnjaka, profesionalnu obuku, rad. Ali ono što je najbitnije deca i mladi moraju da budu prihvaćeni kao punopravni i jednaki partneri u procesima socijalizacije i integracije.

Prevencija delikata u vezi sa opojnim drogama predstavlja važan segment prevencije maloletničke delinkvencije svakog društva. I najnoviji strateški dokument od značaja za ovu oblast u Republici Srbiji poput: "Strategije o spečavanju zloupotrebe droga za period 2014-2021. godine" posebnu pažnju posvećuje mladima i sprečavanju zloupotrebe opojnih droga. Pozivajući se na nju, Vlada Republike Srbije je 6. jula 2018. godine donela i Odluku o obrazovanju Komisije za borbu protiv narkomanije u školama čiji je zadatak „priprema programa u cilju sprovođenja aktivnosti o štetnosti upotrebe narkotika“.

Nažalost, novijih istraživanja u Srbiji o rasprostranjenosti droge u maloletničkoj populaciji nema (Jovanović, S., Sofrenović, V., Marković, Lj. (2020). Poslednje je iz 2011. godine i na njegove rezultate se poziva "Strategija o sprečavanju zloupotrebe opojnih droga", a još je u "Strategiji razvoja zdravlja mladih u Republici Srbiji"¹³ konstatovan trend porasta zloupotrebe psihoaktivnih supstanci i snižavanje uzrasne granice prvog uzimanja do uzrasta čak od 11-13 godina.

Imajući navedeno u vidu, uspeh u prevenciji i suzbijanju delikata mladih u vezi sa drogom, moguć je samo ako država ima sveobuhvatan preventivni plan koji je zasnovan na detaljnoj anlizi problema uz jasno definisane odgovornosti ovlašćenih organa, kao i mehanizame koji omogućuju saradnju na nivo države u celosti, regionalnom i lokalnom nivo, uz uključivanje privatnog i civilnog sektora. Nažalost, u ovoj oblasti, i pored donetih brojnih strateških dokumenata, predstoje dalje aktivnosti koje moraju da budu sinhronizovane, prevashodno na nivou lokalne zajednice, i da u potpunosti uvažavaju potrebe onih zbog kojih se i predviđaju. U ovom radu autori su se opredelili da prikažu pojedine preventivne programe koje realizuje Ministarstvo unutrašnjih poslova a tiču se preventivnih aktivnosti delikata mladih u vezi sa drogom.

2.1. Prevencija delikata u vezi sa opojnim drogama od strane policije

Prevencija delikata u vezi sa opojnim drogama predstavlja jedan od strateških prioriteta u radu Ministarstva unutrašnjih poslova. Poslednjih godina beleži se intenziviranje policijskih aktivnosti u ovoj oblasti kako na represivnom tako i preventivnom planu. Povećan je broj otkrivanja i prijavljivanja delikata u vezi sa opojnom drogom, a posebna pažnja posvećena je radu sa decom i mladima kroz brojne informativno-edukativne događaje u cilju podizanja svesti o štetnosti zloupotrebe droga, kao u napredivanju njihovih znanja radi prepoznavanja problema i zaštite.

Na preventivnom planu Ministarstvo unutrašnjih poslova samostalno i u saradnji sa školama i ostalim lokalnim partnerima sprovodi brojne informativno-edukativne aktivnosti namenjene podizanju nivoa svesti o problemu zloupotrebe droga i načinima bezbednosne zaštite dece i mladih. Od značajnijih aktivnosti na ovom planu izdvajaju se: program „Osnovi bezbednosti dece“, „Školski policajac“, „Matura“, kao i brojni lokalni projekti u okviru koncepta rada policije u zajednici. Takođe, značajno je istaći i učešće predstavnika policije u radu Komisije za borbu protiv narkomanije u školama, a čiji

¹³ „Strategiji razvoja zdravlja mladih u Republici Srbiji“, Službeni glasnik 104/2006, str. 250.

intersektorski timovi vrše edukaciju učenika, roditelja i nastavnika u svim školama u Republici Srbiji.

2.1.1. Program „Osnovi bezbednosti dece“

Program „Osnovi bezbednosti dece“, sprovodi se od 2017. godine na osnovu Protokola o saradnji potpisanog između Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja u okviru koga aktivni i penzionisani policijski službenici i vatrogasci informišu učenike četvrtog i šestog razreda osnovnih škola o temama koje se odnose na ulogu policije u službi građana, bezbednosti dece u saobraćaju i vanrednim situacijama, kao i o prevenciji i zaštiti dece od svih vidova nasilja, trgovine ljudima i zloupotrebe droge i alkohola. Od školske 2018/2019. godine, programom su obuhvaćeni i učenici prvog razreda osnovnih škola, koji se tokom druženja sa policajcima i vatrogascima informišu o ulozi policije u zaštiti građana, prevenciji nasilja, bezbednom korišćenju interneta i zaštiti od požara, poplava i zemljotresa.

U okviru programa „Osnovi bezbednosti dece“, u svim osnovnim školama u Republici Srbiji u protekle dve školske godine (2017/2018 i 2018/2019), održano je 13.489 predavanja na temu: „Prevencija i zaštita dece od zloupotrebe opojnih droga i alkohola“ na kojima je u proseku prisustvovalo oko 55.000 učenika četvrtog i isto toliko šestog razreda.

2.1.2. Program „Školski policajac“

Ministarstvo unutrašnjih poslova u saradnji sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja od 2002. godine, sprovodi i program „školski policajac“ u određenom broju škola u Republici Srbiji za koje je procenjeno da im je potreban ovakav vid pomoći i podrške u unapređenju bezbednosti učenika, zaposlenih i škola. Ovaj program, pored ostalog izuzetno je važan za prevenciju i suzbijanje krivičnih dela u vezi sa opojnom drogom kada se ona vrše u neposrednoj blizini škola. Preventivno delovanje usmereno je na sprečavanje događaja koji mogu ugroziti bezbednost učenika i škola, a prepoznatljiva aktivnost je angažovanje uniformisanih policijskih službenika na pozorničkim rejonima, koji obuhvataju neposredno okruženje škole. Primarni zadatak „školskog policajaca“ jeste da svojim prisustvom u školskom okruženju utiče na potencijalne učinioce delikata, u smislu odvratanja od namere da se upuste u radnje koje imaju elemente prekršaja ili krivičnog dela. Takođe, oni su dužni da u slučaju vršenja prekršaja ili krivičnog dela intervenišu i spreče nastupanje štetnih posledica, kao i da uočavaju pojave na koje treba ukazati drugim nadležnim službama i organima, kako bi se preduzele mere iz njihove nadležnosti. Inače, na unapređenju bezbednosne zaštite učenika i škola na teritoriji Republike Srbije na godišnjem nivou prosečno je angažovano 350 „školskih policajaca“ u oko 680 osnovnih i srednjih škola.

Pored ovog programa, bezbednost učenika i škola ostvaruje se i kroz angažovanje policijskih službenika u policijskim patrolama, patrolama saobraćajne policije i kriminalističke policije, koji u sklopu svojih redovnih aktivnosti obavljaju bezbednosne zadatke na području škola i daju značajan doprinos u otkrivanju delikata u vezi sa opojnim drogama. Policijski službenici ostvaruju saradnju i sa fizičko-tehničkim obezbeđenjem u školama, u cilju efikasnijeg identifikovanja i rešavanja ove vrste bezbednosnog problema. Ostvarivanju efikasne zaštite i veće bezbednosti učenika i škola značajno doprinosi uvođenje sistema video nadzora. U školskoj 2019/2020. godini,

video nadzor funkcioniše u 1.206 škola na području Srbije (91 škola je povezana na monitoring centar u policijskim stanicama).

U cilju unapređenja znanja i postupanja policijskih službenika u oblasti prevencije delikata u vezi opojnih droga u školama u okviru projekta „Podrška preventivnom delovanju policije u školama u cilju zaštite učenika od psihoaktivnih supstanci“ koji realizuje Ministarstvo unutrašnjih poslova uz podršku Misije OEBS u Srbiji, od marta do oktobra 2019. godine, održano je pet treninga za 126 policijskih službenika angažovanih na poslovima unapređenja bezbednosne zaštite učenika u srednjim školama na području grada Beograd. U nastavku projekta, planirana je obuka „školskih policajaca“ i njihovih rukovodilaca iz svih policijskih uprava.

2.1.3 Projekat „Matura“

Počevši od 2018. godine, Ministarstvo unutrašnjih poslova u saradnji sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstvom omladine i sporta, Ministarstvom zdravlja, Ministarstvom za državnu upravu i lokalnu samoupravu sprovodi, Agencijom za bezbednost saobraćaja i Kancelarijom za borbu protiv droge Vlade Republike Srbije, sprovodi projekat „Matura“ koji je namenjen podizanju nivoa svesti o bezbednosti i bezbednosnoj zaštiti učenika završnih razreda srednjih škola tokom maturalnih manifestacija. U prethodne dve školske godine¹⁴, održana su ukupno 2.483 predavanja i radionice (jedna od tema odnosila se na prevenciju zloupotrebe droga na koju je u 2018. godini održano 311, a u 2019. godini 513 predavanja) na kojima je prisustvovalo prosečno oko 36.700 maturanata, a kao rezultat preventivnih kontrola u periodu maturalnih proslava podneto je ukupno 39 krivičnih i 741 prekršajna prijava. Emitovana su dva spota za bezbednu proslavu mature, na nacionalnim i lokalnim televizijskim stanicama, kao i društvenim mrežama gde je registrovano preko 100.000 pregleda.

2.1.4. Projekti u okviru koncepta rada policije u zajednici

Na području Republike Srbije u toku 2019. godine realizovano je 45 preventivnih projekata¹⁵ sa ciljem unapređenja preventivnog delovanja u bezbednosnim oblastima koje su određene kao prioriteta u Strateškom planu policije i Operativnom planu policijske uprave, kao i u skladu sa aktuelnom bezbednosnom problematikom. Od ukupnog broja lokalnih projekata, devet policijskih uprava sprovelo je projekte na temu „Zloupotreba psihoaktivnih supstanci“, i to: Policijska uprava u Vranju, Policijska uprava u Zrenjaninu, Policijska uprava u Jagodini, Policijska uprava u Kruševcu, Policijska uprava u Kraljevu, Policijska uprava u Pančevu, Policijska uprava u Prokuplju, Policijska uprava u Somboru i Policijska uprava u Čačku.

ZAKLJUČAK

Najveći broj krivičnih dela u vezi sa opojnom drogom gde su maloletnici identifikovani kao učinioci, prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova, registrovan je na području Beograda (47%) i Novog Sada (11%). Pored ova dva grada,

¹⁴ U 2018. godini, održana su 934 predavanja za 34.765 učenika završnih razreda srednjih škola, a u 2019. godini, 1.549 predavanja i radionica za oko 38.688 učenika.

¹⁵ U skladu sa Bekarija standardima.

može se izdvojiti Niš (sa 3,7% ovih dela), Kraljevo (3,6%) i Pančevo (3%). Inače, poslednjih godina, kao rezultat policijskog rada na suzbijanju ove vrste delikata, ali i konstantnog proširenja liste psihoaktivnih kontrolisanih supstanci (sa poslednjim dopunama iz 2019. godine - 429 psihoaktivnih kontrolisanih supstanci), evidentira se veći broj prijavljenih krivičnih dela i lica. Širenje tržišta droga, pojava novih, sintetičkih droga, njihova laka dostupnost, te porast broja krivičnih dela maloletnika povezanih sa opojnim drogama i snižavanje starosne granice konzumiranja ove psihoaktivne supstance, razlog je za zabrinutost koja bi trebalo da otvori pitanja razvoja preventivnih programa i njihove efikasnosti na prvom mestu.

Zato i u ovom radu još jednom potenciramo da uspeh u prevenciji i suzbijanju delikata mladih u vezi sa drogom je moguć samo ako država ima sveobuhvatan preventivni plan koji je zasnovan na detaljnoj analizi problema uz jasno definisane odgovornosti ovlašćenih organa, kao i mehanizame koji omogućuju saradnju na nivou države u celosti, regionalnom i lokalnom nivou, uz uključivanje privatnog i civilnog sektora. Nažalost, u ovoj oblasti, i pored donetih brojnih strateških dokumenata, predstoje dalje aktivnosti koje moraju da budu kontinuirane i sinhronizovane, prevashodno na nivou lokalne zajednice, i da u potpunosti uvažavaju potrebe onih zbog kojih se i predviđaju i značaj hitnog reagovanja svih segmenata društva na ovu pojavu.

LITERATURA:

1. Chesney-Lind M, Shelden R. (1992) *Girls, Delinquency, and Juvenile Justice*, Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
2. Gaarder, E., Belknap. J. (2002) "Tenuous Borders: Girls Transferred to Adult Court", *Criminology*, 40, 481-517.
3. Ignjatović, Đ. (2013) *Komparacija kriminaliteta i kaznene reakcije: Srbija-Evropa*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
4. Ignjatović, Đ. (2015) Stara tema i nove dileme. U: Stevanović, I (ur.) *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 19-37.
5. Jovanović, S., Pašalić, Z. (2015) Maloletni učinioci prekršaja sa elementima nasilja. u: Stevanović, I (ur.) *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 217-226.
6. Jovanović, S., Sofrenović, V., Marković, Lj. (2020) "Maloletni učinioci krivičnih dela i droga – gde smo danas?", u: Milićević, M., Stevanović, I. (ur.) *Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 261-278.
7. Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2001) "Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways among males and females", *Development and psychopathology*, 13(02), 355-375.
8. Nikolić Ristanović, V. (2014) "Između ideologije i na dokazima zasnovanih društvenih odgovora na maloletničku delinkvenciju" u: Nikolić Ristanović, V. & Stevković, Lj. (ur.) *Maloletnička delinkvencija u svetu i Srbiji - trendovi i društveni odgovori*, Beograd: "Prometej" & Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, str. 239-240.
9. Republički zavod za statistiku (2019) *Bilten: maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2018 - prijave, optuženja i osude*. Beograd: Republički zavod za statistiku.
10. Republički zavod za statistiku (2019) *Bilten: punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2018 - prijave, optuženja i osude*. Beograd: Republički zavod za statistiku.

11. Simeunović-Patić, B. (2009) *Kriminalitet maloletnika u Republici Srbiji i društvena reakcija*. Doktorska disertacija odbranjena na Pravnom fakultetu Univerziteta u Kragujevcu.
12. Stevanović, I. (2012) "Koraci ka unapređenju sistema evidencije, prikupljanja i praćenje podataka od značaja za statistiku u okviru sistema maloletničkog pravosuđa u Republici Srbiji", *Temida*, br. 3., str. 49-65.
13. Vučković Šahović, N. Doek, J. Zermatten, J. (2012) *The Rights of the Child in International Law*, Berne: Stampfli Publications Ltd.
14. Vujičić, N. (2020) "Stanje i tendencije kriminaliteta maloletnika u Republici Srbiji", *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, Godina XXXIX, br. 1. str. 81-94.

Odabrani međunarodni i strateški instrumenti

15. *Konvencija o pravima deteta*, "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 15/90.
16. *Krivični zakonik*, "Službeni glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
17. *Odluka o obrazovanju Komisije za borbu protiv narkomanije u školama*, Službeni glasnik RS, br. 52/2018 i 59/2018.
18. *Opšti Komentar* br. 10: "Prava dece u maloletničkom pravosuđu", usvojen od Komiteta za prava deteta 25. aprila 2007. godine na 44 sednici (CRC/C/GC/10).
19. *Smernice za prevenciju maloletničke delinkvencije (Rijadske smernice)* usvojene rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 45/112 od 14. decembra 1990. godine (A/Rezol/45/112, 14. decembar 1990)
20. *Strategija o spečavanju zloupotrebe droga za period 2014-2021. godine*, "Službeni glasnik RS", br. 1/2015.
21. *Strategija razvoja zdravlja mladih u Republici Srbiji*, "Službeni glasnik RS", br. 104/2006

Ivana Stevanović, PhD
Senior research fellow, Director of the Institute of Criminological and Sociological
Research, Belgrade

Olivera Zečević
The Chief of the Department for Prevention and Suppression of Juvenile
Delinquency within the Criminal Police Directorate of the Ministry of Internal
Affairs of the Republic of Serbia

DRUG-RELATED JUVENILE DELINQUENCY – PREVENTION AND SUPPRESSION

In the article authors pointed out that prevention of juvenile delinquency stands out as the critical element of crime prevention in the society, and that the problem of drug-related crimes of juvenile perpetrators are very complex. Having in mind that these offences and other drug-related crimes have been on the rise over the past years, the focus of the analysis is prevention and suppression of drug-related juvenile crimes, as well as the role of the police in this task.

KEY WORDS: prevention / suppression / drug-related crimes of juvenile